

державної служби або для розвитку національного багатства; права на спільну власність, що належить державі. У Франції до складу виключної власності держави французький цивільний кодекс включає: дороги і вулиці, за станом яких стежить держава; річки, судноплавні та сплавні річки, береги, морські напливи, порти; майно осіб померлих без спадкоємців також належить державі. Французьке законодавство відносить до числа об'єктів державної власності повітряний простір, надра землі, шахти і гавані, рейди і будь-які ділянки території Франції, які не можуть перебувати в приватній власності; безхазяйне майно тощо. Для включення майна до складу державного надбання необхідний спеціальний закон. Майно, яке використовується всіма, вважається державним надбанням.

Правовому положенню державного майна присвячено главу II книги III Цивільного кодексу Італії [11]. Стаття 822 зараховує до державної власності: морські узбережжя, рейди і порти, ріки, озера, нерухоме майно, призначені для їх експлуатації. Цивільний кодекс Бельгії практично без змін відтворює положення Французького Цивільного Кодексу про об'єкти, що перебувають в виключній власності держави. У США державна власність виникла і розвивається в основному шляхом акумуляції коштів у державному бюджеті і їх використання для державного стимулювання економіки, у тому числі і для створення окремих державних підприємств. У власності держави перебувають: земля, поштова служба, іригаційні споруди, дороги, порти, електростанції, наукові та дослідні центри [11].

Висновок

Цивільне законодавство має бути якісним, тобто таке законодавство, форма і структура побудови, досконалість якого повинні забезпечувати: умови та ефективне використання результатів розвитку ринкової інфраструктури, гарантії правового захисту діяльності щодо розвитку інфраструктури, повноту правового регулювання цих питань. Нині постає надскладна проблема визначення місця державної власності в економіці України, її співвідношення з іншими формами власності та її можлива частка у загальнонаціональному господарстві. Безперечно, становище державної власності має змінитися на користь приватного сектора економіки, але в якій мірі і в якому співвідношенні –

The article analyzes the main features of the concept of right of state ownership are analysed in the article, as a civil legal institute.

В статті аналізуються основні особливості поняття права державної власності як громадянсько-правового інституту.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ЩОДО ОХОРОНИ ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

Хортюк О. В.,

здобувач НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України

У статті на основі аналізу нормативно-правових актів та результатів досліджень провідних науковців визначено правове регулювання відносин щодо охорони ділової репутації юридичної особи.

Ключові слова: репутація, ділова репутація, охорона ділової репутації.

Проблематика ділової репутації юридичної особи останніми роками набуває усе більшої актуальності. Причому науково-теоретичні дослідження поступово набувають суттєвого практичного спрямування, оскільки питання визначення обсягу ділової репутації юридичної особи з

це завдання економічної науки. Правова ж наука та нормотворчі інституції, на нашу думку, повинні дати державній власності правове регулювання, яке було б адекватним її ролі в суспільстві з ринковою соціально орієнтованою економікою. При цьому ефективне створення нового правового механізму врегулювання сучасних відносин власності неможливе без врахування досвіду розвинутих Європейських країн. Право державної власності має багатоаспектний характер, яке не обмежується його економічним та юридичним значенням, зокрема, соціальний, політичний, психологічний аспект. Інститут права власності має цивільно-правову приналежність, незважаючи на те, що окремі його правові норми містяться в різних галузях права та законодавства.

Праву державної власності притаманні особливі форми та способи його здійснення, які обумовлені тим, що держава реалізує власницькі права лише через уповноважені та спеціально створені для цього органи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Селіванов В. М., Паламарчук В. О. Відносини власності в процесі демократичної трансформації українського суспільства // Економіко-правові проблеми трансформації відносин власності в Україні. – К., 1997. – С. 5–11.
2. Суханов Е. А. Лекции о праве собственности. – М., 1991. – С. 7–10.
3. Дзера О. В. Розвиток права власності громадян в Україні. – К., 1996. – С. 4.
4. Братусь С. Н. Предмет и система советского гражданского права. – М., 1963. – С. 21–23.
5. Венедиктов А. В. Государственная социалистическая собственность. – М., 1948. – С. 22–28.
6. Червоний В. С. Методологічні проблеми регулювання відносин власності в законодавстві України // Економіко-правові проблеми трансформації відносин власності в Україні. – К., 1997. – С. 42–44.
7. Боброва Д. В., Кузнецова Н. С. / Цивільне право. Загальна частина. – К., 1995. – С. 13, 212.
8. Дзера О. В. Розвиток права власності громадян в Україні. – К., 1996. – С. 8.
9. *Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-х т. / [За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, В. В. Луця]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 3-є вид., перероб. і допов. – Т. 1. – 832 с.*
10. Підпригора О. А. Основи римського приватного права. – К., 1995. – С. 102–104.
11. *Гражданское, торговое и семейное право капиталистических стран. Сборник нормативных актов.* – М., 1986. – 350 с.

урахуванням динаміки її господарських та інших соціальних зв'язків, встановлення дієвих юридичних гарантій недоторканності ділової репутації юридичної особи тощо безпосередньо впливають на ефективність виконання основних завдань юридичних осіб як приватного права, так і

публічного права. Тому виникає необхідність наскрізного аналізу чинного законодавства України, яке прямо чи опосередковано спрямовується на регулювання суспільних відносин щодо охорони ділової репутації юридичної особи.

Зазначені питання були предметом наукових досліджень представників різних галузевих юридичних наук. Приміром, суміжні питання стосовно юридичних осіб публічного права були предметом дослідження О. В. Хоменко [1]. Однак такі дослідження є поодинокими і безпосередньо не спрямовані на розкриття ділової репутації юридичної особи та її правової охорони.

Безумовно, найбільший внесок у розробку зазначеної проблематики здійснили дослідники цивільного права. Їх дослідження можна умовно поділити на дві групи: перша група – це дослідження, спрямовані на розкриття цивільно-правового статусу юридичних осіб, і друга група – це дослідження, які безпосередньо стосуються охорони ділової репутації.

До першої групи досліджень відносимо фундаментальну роботу І. М. Кучеренко стосовно організаційно-правових форм юридичних осіб приватного права [2], а також Л. В. Винара щодо правового статусу юридичних осіб, заснованих державою [3], В. М. Кравчука про соціально-правову природу юридичної особи [4]. Суттєве теоретико-прикладне значення для цілей цього дослідження мають праці цивілістів щодо проблем правосуб'єктності осіб у колізійному праві України [5], правочиноздатності юридичної особи та її здійснення за цивільним законодавством України [6], цивільно-правової відповідальності юридичних осіб [7], правового регулювання участі іноземних юридичних осіб у цивільних правовідносинах [8] тощо. Адже у цих працях висвітлюються важливі аспекти діяльності юридичних осіб, у процесі якої можливе настання негативних наслідків для ділової репутації юридичних осіб. А тому знання результатів досліджень провідних науковців у цій сфері сприятиме ґрунтовному розумінню системи охорони ділової репутації саме юридичної особи.

Серед досліджень, які безпосередньо стосуються охорони ділової репутації (як юридичної, так і фізичної особи), варто виділити такі. І. В. Саприкіна розкриває суть поняття захисту немайнових прав у доктрині цивільного права, досліджує підстави виникнення та суб'єктний склад правовідносин щодо захисту честі, гідності, ділової репутації та способи захисту названих прав за законодавством України на прикладі судової практики [9]. О. С. Жидкова предметом власного дисертаційного дослідження визначила цивільно-правовий механізм захисту права на недоторканність ділової репутації [10], Р. О. Стефанчук – актуальні проблеми теоретичного та правозастосовного характеру, пов'язані з розробкою та відображенням у системі цивільного законодавства і права України захисту честі, гідності та репутації [11], а Д. Д. Луспенік – судочинство у справах щодо захисту честі, гідності і ділової репутації, зокрема в аспекті спростування недостовірної інформації [12].

І. І. Килимник значну увагу приділила розгляду аспектів правового регулювання франчайзингових відносин [13], у процесі яких можливе правомірне використання ділової репутації юридичної особи, що також є важливим для цілей цього дослідження.

Варто зазначити, що деякі аспекти діяльності юридичних осіб були предметом досліджень і вчених-адміністрати-

стів, наприклад, М. В. Костів у своїй монографії розкриває адміністративну правосуб'єктність юридичних осіб [14].

Оскільки ділова репутація досить часто пов'язується з підприємницькою діяльністю юридичної особи, то відповідні питання аналізувалися вченими-дослідниками господарського права. Зокрема, В. С. Кулішенко дослідила неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання у конкуренції: неправомірне використання чужих позначень, рекламних матеріалів та упаковки; неправомірне використання товару іншого виробника; копіювання зовнішнього вигляду виробу; недобросовісне використання порівняльної реклами [15]; а І. Ф. Коваль розкрила суть поняття ділової репутації суб'єктів господарювання у контексті захисту від недобросовісної конкуренції та охорони знаків для товарів і послуг [16].

Зазначимо, що проблематика ділової репутації, зокрема і юридичної особи, була предметом дослідження представників медіа-права в силу інформаційної складової такої репутації. Прикладом такого дослідження є праця білоруських науковців, пов'язана із захистом честі, гідності й ділової репутації у журналістиці [17].

Однак у дослідженнях зазначених науковців відсутнє єдине бачення стосовно системи норм права, які регулюють суспільні відносини у сфері ділової репутації юридичної особи. Саме тому завданням цієї статті визнаємо комплексне дослідження системи нормативно-правових актів, предметом регулювання яких є відносини щодо охорони ділової репутації юридичної особи.

На перший погляд видається, що норми права, які регламентують відносини стосовно ділової репутації, зосереджені виключно у галузі цивільного права і закріплені в актах цивільного законодавства. Аргумент на підтвердження такої позиції — це віднесення ділової репутації до немайнових благ, а відтак і до предмета регулювання виключно цивільного права. Однак така позиція є не зовсім правильною, тому спробуємо аргументувати свою думку.

Насамперед, питання ділової репутації регулюються Конституцією України, де встановлено, зокрема, що кожному гарантується судовий захист права спростувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації [18, ст. 32], а також визначено можливість обмеження права вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб для захисту репутації або прав інших людей [18, ст. 34]. Як бачимо, йдеться про права людини, хоча, якщо взяти до уваги результати дослідження В. М. Кравчука щодо соціально-правової природи юридичних осіб [4], то можна зробити висновок про можливість застосування зазначених норм і до ділової репутації юридичної особи. Як побачимо нижче, чинне цивільне законодавство, хоча і фрагментарно, але все ж закріплює систему норм, спрямованих на пріоритетність ділової репутації юридичної особи відносно інших суспільно значущих прав. Тобто конституційна норма про обмеження права громадянина на вільне поширення інформації може бути застосована до випадків, коли така інформація негативно впливає на ділову репутацію не лише людини, а й юридичної особи. Таким чином, робимо висновок про «участь» конституційного права України в регулюванні відносин щодо охорони ділової репутації юридичної особи.

Значна частина правових норм, що стосуються ділової репутації юридичної особи, зосереджена у джерелах цивільного права, насамперед у Цивільному кодексі України. Основні положення закріплені у ч. 1 ст. 91 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України): юридична особа здатна мати такі самі цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати людині [19, ст. 91]. Звичайно, честь і гідність можуть належати виключно людині, а от ділова репутація притаманна і юридичній особі. Підтвердженням цьому слугують норми, закріплені у ч. 1 ст. 94 ЦК України: юридична особа має право на недоторканність її ділової репутації, на таємницю кореспонденції, на інформацію та інші особисті немайнові права, які можуть їй належати [19, ст. 94].

Варто також зазначити, що цивільне законодавство охороняє ділову репутацію на рівні з іншими особистими немайновими благами: здоров'я, життя; честь, гідність; ім'я (найменування); авторство; свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості тощо [19, ст. 201], хоча із перерахованих юридичної особи можуть стосуватися лише найменування як немайнове благо юридичної особи.

Доповнюють систему норм цивільного права України щодо ділової репутації юридичної особи норми стосовно можливості відшкодування моральної шкоди внаслідок приниження такої репутації [19, п. 2 ст. 23].

Крім того, звернемо увагу, що цивільно-правова охорона поширюється не лише на випадки порушення ділової репутації юридичної особи, а й на відносини правомірного використання зовнішніх проявів такої репутації. Зокрема, ділова репутація юридичної особи може включатися до предмета договору комерційної концесії разом з правом на використання об'єктів права інтелектуальної власності (торговельних марок, промислових зразків, винаходів, творів, комерційних таємниць тощо) та комерційного досвіду [19, ст. 1116]. У таких суспільних відносинах можливість використання ділової репутації як самостійного предмета договору комерційної концесії є проблематичним, на що звертають увагу і науковці-цивілісти. Зокрема, зазначається, що використання ділової репутації має сенс за таким договором лише у зв'язку з використанням товарних знаків, фірмових найменувань, інших об'єктів права інтелектуальної власності, оскільки «ділова репутація за своєю суттю «невагома», «абстрактна» [20, с. 57]. Це підтверджує «розмитість» обсягу поняття «ділова репутація» і, відповідно, суб'єктивний характер визначення такого обсягу: приміром, для одних юридичних осіб незаконне використання їх торговельної марки є критичним і завдає шкоди діловій репутації, а для інших — не суттєвим. Однак у будь-якому випадку цивільне право має встановити гарантії захисту інтересів юридичної особи при правомірному використанні торговельної марки як прояву ділової репутації, так і при порушенні права на торговельну марку.

Але у будь-якому випадку норми права щодо договору комерційної концесії включаємо до системи правового регулювання відносин щодо охорони ділової репутації юридичної особи. Адже за таким договором користувач комплексу належних прав володільцю прав зобов'язаний: 1) використовувати торговельну марку та інші позначення праволодільця визначеним у договорі способом; 2) забезпечити відповідність якості товарів (робіт, послуг), що

виробляються (виконуються, надаються) відповідно до договору комерційної концесії, якості аналогічних товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) праволодільцем; 3) дотримуватися інструкцій та вказівок праволодільця, спрямованих на забезпечення відповідності характеру, способів та умов використання комплексу наданих прав використанню цих прав праволодільцем; 4) надавати покупцям (замовникам) додаткові послуги, на які вони могли б розраховувати, купуючи (замовляючи) товари (роботи, послуги) безпосередньо у праволодільця; 5) інформувати покупців (замовників) найбільш очевидним для них способом про використання ним торговельної марки та інших позначень праволодільця за договором комерційної концесії; 6) не розголошувати секрети виробництва праволодільця, іншу одержану від нього конфіденційну інформацію [19, ст. 1121].

Таким чином, цивільне право України регулює відносини правомірного використання ділової репутації шляхом встановлення імперативних зобов'язувальних норм для користувача такої репутації та інших благ.

Цивільне право України містить норми щодо «включення» ділової репутації до цивільного обороту як активу, зокрема, ділова репутація може бути внесена у спільну діяльність (спільне майно) за договором простого товариства на рівні з коштами, іншим майном, професійними та іншими знаннями, навичками та вміннями, а також діловими зв'язками [19, ст. 1133].

З огляду на інформаційний характер ділової репутації до системи правового регулювання відносин, що виникають з приводу ділової репутації юридичної особи, належать норми, спрямовані на регулювання інформаційних відносин. Ключовим об'єктом тут виступає право на інформацію, яке охороняється законом, а держава гарантує всім учасникам інформаційних відносин рівні права і можливості доступу до інформації; ніхто не може обмежувати права особи у виборі форм і джерел одержання інформації, за винятком випадків, передбачених законом [21, ст. 45]. Відповідно до Закону України «Про інформацію» поширенням інформації є розповсюдження, оприлюднення, реалізація у встановленому законом порядку документованої або публічно оголошеної інформації [21, ст. 14]. Презумпція недостовірності негативної інформації про особу (зокрема і відомостей про юридичну особу, які негативно впливають на її ділову репутацію) встановлюється ч. 3 ст. 277 ЦК України, відповідно до якої негативна інформація, поширена про особу, вважається недостовірною, якщо особа, яка її поширила, не доведе протилежного [19, ст. 277].

Доповнюють систему правового регулювання відносин щодо охорони ділової репутації юридичної особи норми, закріплені у господарському законодавстві України і стосуються створення перешкод суб'єктам господарювання у процесі конкуренції. Однією з таких перешкод законодавець визначає дискредитацію суб'єкта господарювання, тобто поширення у будь-якій формі неправдивих, неточних або неповних відомостей, пов'язаних з особою чи діяльністю суб'єкта господарювання, які завдали або могли завдати шкоди діловій репутації суб'єкта господарювання [22]. Звичайно, зазначена норма може застосуватися лише до юридичних осіб, які здійснюють господарську діяльність, і не використовується до юридичних осіб публічного права.

Крім того, вона може поширюватися і на фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності.

Посилює господарсько-правове регулювання відносин, пов'язаних з діловою репутацією юридичної особи, гл. 2 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», яка стосується випадків неправомірного використання ділової репутації суб'єкта господарювання і виражається у неправомірному використанні позначень; неправомірному використанні товару іншого виробника; копіюванні зовнішнього вигляду виробу; порівняльної реклами [23, ст. 4–7], а також глава 3 цього ж Закону у частині дискредитації суб'єкта господарювання [23, ст. 8].

Ділова репутація юридичної особи стає важливим об'єктом окремих суспільних відносин і, відповідно, включається до предмета правового регулювання, зокрема банківської діяльності в Україні. Так, Закон України «Про банки і банківську діяльність» визначає, що власники істотної участі у банку повинні мати бездоганну ділову репутацію [24, ст. 14], а Національний банк України може відмовити в державній реєстрації банку у разі, якщо у Національного банку України є докази, що підтверджують відсутність бездоганної ділової репутації [24, ст. 18]. При цьому нормативні документи Національного банку України деталізують регулювання відповідних відносин, визначаючи поняття «ризик репутації», «імідж фінансової установи» тощо.

Сприйняття іміджу банку, приміром, поділяється на: сприйняття ринком, наприклад, нинішніми або потенційними клієнтами, контрагентами, акціонерами (учасниками); сприйняття органами державного регулювання, наприклад, Національним банком, Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку, Державною податковою адміністрацією, іншими уповноваженими органами [25, п. 13.1].

А до системи управління ризиком репутації має бути включено таке: політику і положення щодо управління ризиком репутації; інформаційну систему управління (форми звітності, схема документообігу тощо) для спостережної ради, правління або профільних колегіальних органів банку щодо моніторингу уразливості всіх видів діяльності банку до ризику репутації; процес контролю за репутацією клієнтів банку для уникнення контактів із клієнтами із незадовільною репутацією, що (контакти) можуть негативно вплинути на репутацію самого банку.

Крім того, для адекватного управління ризиком репутації банк може проводити регулярний моніторинг повідомлень засобів масової інформації про банк, пов'язані з ним структури та клієнтів з метою вжиття відповідних заходів, спрямованих на підтримання та відновлення позитивної репутації банку та його іміджу [25, п. 14.2].

Як бачимо, до системи правового регулювання відносин щодо охорони ділової репутації юридичних осіб включаються адміністративно-правові норми підтримання ділової репутації банківських установ.

Законодавство про боротьбу зі злочинністю також закріплює норми, які стосуються ділової репутації юридичної особи, зокрема, Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» детермінує поняття «бездоганна ділова репутація» через сукупність підтвердженої інформації про особу, що дає можливість зробити висновок про відповідність її діяль-

ності вимогам законодавства, а також для фізичних осіб – про належні професійні, управлінські здібності та відсутність в особи судимості за корисливі злочини і за злочини у сфері господарської діяльності, не знятої або не погашеної в установленому законом порядку [26, ст. 1].

До законодавства у сфері охорони ділової репутації юридичної особи умовно можна віднести і відповідні Постанови Пленуму Верховного Суду, які спрямовані на забезпечення правильного й однакового застосування судами законодавства, що регулює ділову репутацію юридичної особи. До таких на сьогодні належать Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» від 27.02.2009 р. № 1 [27], а також Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» від 31.03.1995 р. № 4 [28].

Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами законодавства, що регулює захист честі, гідності і ділової репутації громадян та організацій» від 28.09.1990 р. № 7, яка втратила чинність, звертала увагу судів на необхідність точного й неухильного застосування положень кримінального законодавства про відповідальність за наклеп і образу [29, п. 1]. Однак на сьогодні такі діяння не є кримінально караними. Хоча Кримінальний кодекс України також містить норму щодо протиправного діяння, пов'язаного з діловою репутацією юридичної особи, зокрема, передбачає кримінальну відповідальність за незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару [30, ст. 229]. Таким чином, норми кримінального права доповнюють систему правового регулювання відносин, пов'язаних з охороною ділової репутації юридичної особи.

Як висновок до викладеного вище додамо, що правове регулювання суспільних відносин, які виникають з приводу ділової репутації юридичної особи, здійснюється не лише за допомогою цивільного законодавства. До системи відповідних норм права включаємо також норми конституційного, адміністративного, господарського, інформаційного, кримінального права України. Зазначимо, що розуміння особливостей регулюючого впливу кожної галузі права України на суспільні відносини щодо ділової репутації юридичної особи сприятиме удосконаленню цивільно-правової охорони ділової репутації юридичної особи. Тому перспективами подальших досліджень у цьому напрямі визначаємо дослідження цивільно-правових форм охорони і засобів захисту ділової репутації юридичної особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Хоменко О. В. Виконавча влада: соціально-правова природа, особливості: дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Хоменко Олена Василівна. Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2005. – 209 с.
2. Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права: дис... док. юрид. наук: 12.00.03 / Кучеренко Ірина Миколаївна. – К., 2004. – 475 с.
3. Винар Л. В. Правовий статус юридичних осіб, заснованих державою: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Винар Любомир Вікторович. – Л., 2006. – 189 с.
4. Кравчук В. М. Соціально-правова природа юридичної особи: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Кравчук Володимир Миколайович. – Л., 2000. – 186 с.

5. *Чорнолуцький Р. В.* Проблеми правосуб'єктності осіб у колізійному праві України: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Чорнолуцький Руслан Васильович. – О., 2006. – 198 с.
6. *Фролов В. Д.* Правочиноздатність юридичної особи та її здійснення за цивільним законодавством України (цивілістичний аспект): дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Фролов Валерій Дмитрович. – О., 2004. – 212 с.
7. *Примак В. Д.* Цивільно-правова відповідальність юридичних осіб: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Примак Володимир Дмитрович. – К., 2005. – 209 с.
8. *Хеда С. М.* Правове регулювання участі іноземних юридичних осіб у цивільних правовідносинах (порівняльно-правовий аспект): дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Хеда Світлана Миколаївна. – К., 2004. – 215 с.
9. *Саприкіна І. В.* Захист честі, гідності, ділової репутації фізичної особи за законодавством України (за матеріалами судової практики): дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Саприкіна Ірина Валентинівна. – К., 2006. – 287 с.
10. *Жидкова О. С.* Цивільно-правовий механізм захисту права на недоторканність ділової репутації: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / О. С. Жидкова. – Харківський національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2008. – 20 с.
11. *Стефанчук Р. О.* Цивільно-правовий захист честі, гідності та репутації: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Р. О. Стефанчук. – НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2000. – 17 с.
12. *Луспеник Д. Д.* Судопроизводство по делам о защите чести, достоинства и деловой репутации (опровержение недостоверной информации) / Луспеник Дмитрий Дмитриевич. – Национальная юридическая академия Украины им. Ярослава Мудрого. – Х.: Харьков юридический, 2005. – 320 с.
13. *Килимник І. І.* Особливості правового регулювання договору комерційної концесії (франчайзингу): дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Килимник Інна Ігорівна. – Х., 2003. – 195 с.
14. *Костів М. В.* Адміністративна правосуб'єктність юридичних осіб: теоретичні та практичні аспекти: [монографія] / Костів Михайло Васильович. – Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Л.: ПП Лукашук В. С., 2006. – 129 с.
15. *Кулішенко В. С.* Захист від неправомірного використання ділової репутації суб'єктів господарювання у конкуренції: дис... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Кулішенко Валерія Сергіївна. – О., 2003. – 198 с.
16. *Коваль І. Ф.* Право на ділову репутацію суб'єктів господарювання і його позасудовий захист від неправомірного використання: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Коваль І. Ф. –

НАН України; Інститут економіко-правових досліджень. – Донецьк, 2005. – 20с.

17. *Довнар Н. Н., Зикрацький С. А., Романенко О. К., Тычино М. А.* Защита чести, достоинства и деловой репутации: проблемы журналистики и права / Н. Н. Довнар (науч. ред.). – Минск: Регистр, 2004. – 208 с.

18. *Конституція України* від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

19. *Цивільний кодекс України* від 16 січня 2003 року // Офіційний вісник України, 2003. – № 11. – Ст. 461.

20. *Эбзеев Б. Б.* Гражданский оборот: понятие и юридическая природа // Государство и право, 1999. – № 2. – С. 32–38.

21. *Закон України «Про інформацію»* від 2 жовтня 1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.

22. *Господарський кодекс України* від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України, 2003. – № 18. – Ст. 144.

23. *Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції»* від 07.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України, 1996. – № 36. – Ст. 164.

24. *Закон України «Про банки і банківську діяльність»* від 7 грудня 2000 року // Відомості Верховної Ради України, 2001. – № 5–6. – Ст. 30.

25. *Постанова Національного банку України* від 02.08.2004 р. № 361 «Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України» [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.rada.gov.ua.

26. *Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму»* від 28.11.2002 р. // Відомості Верховної Ради України, 2003. – № 1. – Ст. 2.

27. *Постанова Пленуму Верховного Суду України* від 27.02.2009 р. №1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» // Вісник Верховного Суду України, 2009. – № 3. – С. 7.

28. *Постанова Пленуму Верховного Суду України* від 31.03.1995 р. № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» (із змінами) [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.rada.gov.ua.

29. *Постанова Верховного Суду України* від 28.09.1990 р. № 7 «Про застосування судами законодавства, що регулює захист честі, гідності і ділової репутації громадян та організацій» (втрат. чинність) [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.rada.gov.ua.

30. *Кримінальний кодекс України* від 5 квітня 2001 року // Офіційний вісник України, 2001. – № 21. – Ст. 920.

The article dwells on the determination of legal regulation of the relations as for the protection of business reputation of natural person on the basis of the analysis of normative and legal acts and the results of the research of the leading scholars.

В статті на основі аналізу нормативно-правових актів и результатів досліджень ведущих наукових работников определено правовое регулирование отношений относительно охраны деловой репутации юридического лица.

ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН НА ВОДОКОРИСТУВАННЯ: ЗАКОНОДАВЧИЙ ПРОЦЕС

Лапечук П. І.,

*провідний науковий співробітник відділу проблем приватного права
НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України*

Статтю присвячено проблемним питанням реалізації та захисту цивільних прав громадян на водокористування. Принциповим є те, що програмні норми набувають лише статусу декларативних, а невиконання вказаних положень не тягне за собою відповідальності. Вирішальним завданням все ж залишається включення до законодавчого процесу елемента парламентського контролю за виконанням прийнятих актів.

Ключові слова: водокористування, загальне природокористування, відповідальність державних органів та органів місцевого самоврядування.

На сьогодні одним з найсуттєвіших досягнень екологічного права як у Європейському Союзі, так і в Україні є широке визнання його у законодавстві, встановлення

екологічних прав громадянина. За часів незалежності України відбулися істотні зміни та суттєве оновлення національного екологічного законодавства. Принципові